

Ба ҷашнҳои 30 солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон
ва 90 солагии таъсисёбии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи
Ш.Шоҳтемур бахшида мешавад.

Тавсиянома

оид ба технологияи рӯёнидани чор ҳосили зироатҳои кишоварзӣ дар як
сол ва самаранокии иқтисодии онҳо дар шароити иқлими водии Ҳисор
Маҳмадёрзода У.М, Ҷабборов Т.Ҷ, Шукуров И.Ш., Қурбонова Б. А –
ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур

Сарсухан

Ба ҳамагон маълум аст, ки Тоҷикистон диёри кӯҳистон аст ва
заминҳои кишоварзиаш ба маротиб кам буда, имкони васеъ намудани
майдонҳои кишт хеле маҳдуд аст. Аз ҳамин сабаб барномаи стратегияи
амнияти озуқавории кишвар ва рӯшди босуръати афзоиши нуфузи аҳоли
тақозо менамояд, ки ҳар як ваҷаб замини қорамро эҳтиёт карда,
маҳсулнокии онро баланд бардоштан лозим аст. Дар ин замина Пешвои
Миллат, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон, мӯхтарам Эмомали Раҳмон борҳо таъкид намудаанд, ки ҳар
як ваҷаб заминро самаранок истифода бурда, камаш ду-се ҳосил аз як
замин рӯёнидан зарур аст.

Аз ҳамин сабаб таҷрибаҳои пешқадамони истехсолот, аз он ҷумла
деҳқонони соҳибтаҷрибаи водии Ҳисор имкон медиҳад, ки аз як замин то
чор ҳосили зироатҳои кишоварзӣ ба даст оварда шавад. Дар хоҷагиҳои
наздиқавлигии ҷамоати Россия-и ноҳияи Рудақӣ аз рӯи чунин нақшаи
зерин давоми сол зироатҳо ҷойгир ва парвариш карда мешаванд.

Намунаи якӯм

№ т/т	моҳ	кишти зироат	муҳлати ҷамъоварии ҳосил
1	декабр	Шалғамча (редис)	феврал
2	феврал	Кӯчати қарам	май
3	май	Ҷуворимақкаи тезпаз (қандӣ)	август
4	август	Картошкаи тезпаз	ноябр

Шалғамча (редис)

Тавсифи умумӣ. Шалғамча (*Raphanus sativus*) зироати бехмеваи гизои буда, ба оилаи чилликугулҳо (*Brassicaceae*) мансуб мебошад. Номи он аз калимаи латинии «редикс» гирифта шуда, маънояш реша мебошад. Асосан решаи шалғамча дар шакли тару тоза истеъмол карда мешавад, вале баргҳои тару тозаи он низ хурданибоб буда, метавонанд ба мисли кабудӣ дар шакли тару тоза истеъмол карда шавад. Инчунин шалғамчаро дар хӯроқаҳои гуногун ва шакаробҳо истифода намудан мумкин аст. Бояд таваккур дод, ки дар таркиби бехмеваи он витаминҳои С, В, Е, РР, оҳан, натрий, фосфор, калий, калсий, синк, мис, хром йод, магний, фтор ва маъданҳо мавҷуд буда, инчунин аз ҷисми инсон хелестеринро берун намуда, меъдари тоза мекунад.

Хусусиятҳои биологӣ. Шалғамча вобаста ба хусусиятҳои биологияш ба чор гурӯҳ тақсим мешавад: тобистона, тирамоҳӣ, зимистона ва баҳорӣ, инчунин аз руи шакл, дарозӣ, андоза ва ранг аз якдигар фарқ мекунад. Навъҳои зимистониашро дар минтақаҳои иқлимаш муътадил дар фаслҳои тирамоҳу–зимистон парвариш намудан мумкин аст. Шалғамча растании равшанидӯсти рӯзи дароз буда, тухмии он дар ҳарорати 2 -3 дараҷа гармӣ неш кашида месабзад. Ниҳолҳои чавонаш дар ҳарорати 2-4 дараҷа ва растании болиғаш дар ҳуноқиҳои 5-6 дараҷа осеб намебинанд. Ҳарорати муътадили нашъунамояш 16 -18 дараҷа гармӣ мебошад. Коэффисиенти транспирасионияш 800 воҳид буда, давраи нашъунамояш вобаста ба навъҳо, дерпаз ё тезпаз, инчунин муҳлати кишташ аз 25 то 60 рӯзро дар бар мегирад.

Навъҳои шалғамча: баҳорӣ ва тобистона - Април кросс, Банни Тейл, Чемпион, Ред кинг, Вайт Исикл, Плам Пэпл. Тирамоҳӣ ва зимистона - Блэк Спэниш, Да Икон.

Кишти шалғамча (редис) дар зери плёнка

Технологияи парвариши (редис) шалғамча. Киштгардон. Дар системаи киштгардонҳо шалғамчаро баъд аз картошка, карам, бодиринг, боимчон, помидор, кишт намудан мувофиқи мақсад мебошад. Дар як замин ду ва зиёда сол кишт намудани шалғамча мувофиқи мақсад намебошад, чунки дар натиҷа растанӣ ба касалиҳои гуногун гирифта шуда, ҳосили дилхоҳ намедихад.

Коркарди хок. Ҳангоми расиши физикии хок, заминро барои кишти шалғамча дар чуқурии 20 -25 см шудгор ва баъд мола ва сихмола дар чуқурии 8-10 см намуда, хокро пурра майда ва ҳамвор менамоянд.

Нуриандозӣ. Барои шалғамча пеш аз шудгор ба ҳар як м², ба замин 1,0 – 1,5 кг пору, 10 – 15 грамм фосфор ва 10 -15 грамм калий андохтан лозим аст. Инчунин дар давраи нашъунамо ҳангоми 2 -3 баргагии он ба миқдори 10 -16 грамм дар 1м² дар намуди ғизо селитраи аммиакӣ дода мешавад. Ба шалғамча аз меъёр зиёд додани нуриҳои нитрогенӣ тавсия намешавад, чунки зироати нитратчамъкунанда мебошад.

Кишт. Шалғамчаро бо усулҳои гуногун кишт мекунанд, ки усули маъмулиаш асосан дар пуштаҳои байни қатораш 70 - 80 см бо баландии 10 -15 см бардошташуда ва фосилаи байни растаниҳо дар ҳудуди 15-20 см (вобаста аз навъи шалғамча) ва дар чуқурии то 1,0 -1,5 см кишт карда мешавад.

Ҳангоми зич кишт шудани шалғамча, онро баъд аз сабзиши саросарӣ 2 - 3 маротиба ягона намуда, тунук мекунанд. Агар шалғамча дар шакли кучати ниҳол ба замин шинонида шавад майдони ғизо баробар тақсим мешавад ва дар натиҷа ҳосил хубтар шуда, маҳсулнокии он бештар мегардад.

Шалғамчаи барои истифода омодашуда

Нигоҳубини киштзор. Дар давраи нашъунамо, нигоҳубини киштзори шағамча, аз қабилӣ 2-3 маротиба ягонакунӣ, нармкунии беҳи ниҳолҳо, хокдиҳӣ, ғизодиҳӣ ва ҳангоми кишти тирамоҳию зимистона, аз пушонидани болои растанӣ бо коҳ, паҳол, аррамайда, пору ё плёнкаи иборат мебошад.

Чамъоварии ҳосил. Барои чамъоварии ҳосил беҳмеваи онро вобаста аз давраи нашъунамояш баъд аз 30 -45 рӯз аз назар мегузаронанд, ки расиши диаметри беҳмеваи он ба андозаи 2,5 -3,0 см расида бошад ва онро чамъоварӣ менамоянд. Беҳмеваҳои майдоро барои калоншавӣ монанд, ҳамин тартиб дар ду ё се давра чамъоварӣ менамоянд. Шалғамчаи бо усули кӯчат ва таъмини майдони ғизои оптималӣ парваришёрфта, ҳосили тару тозаи босифат медиҳад.

Карами калласафед

Тавсифи умумӣ. Карам (*Brassica oleracea*) зироати ғизоӣ буда, ба оилаи чилликгулҳо (*Brassicaceae*) мансуб мебошад. Номи латинии он «*Brassica oleracea* var. *Capitata*» мебошад, ки маънояш калла ё сар буда, ватанаш ҳавзаи баҳри миёназамин ба шумор рафта, қариб панҷ ҳазор сол инчониб парвариш карда мешавад. Дар таркиби беҳмеваи он витаминҳои А, Д, В₁₂, С, В₆, В₁, В₂, В₅, Е, оҳан, натрий, фосфор, калий, калсий, синк, мис, хром йод, магний, фтор ва маъданҳо мавҷуд буда, инчунин аз қисми инсон холестеринро берун менамояд. Аз карам хӯрокҳои гуногуни парҳезӣ ва ҳуришҳо дар шакли тару тоза ва консервакардашуда тайёр мекунанд.

Карам дар давраи нашъунамо

Хусусиятҳои биологӣ. Карам зироати рӯзи дарози иқлими муътадил буда, ба хунукӣ устувор мебошад. Ниҳоли карами хуб решагирифта ба сардиҳои то 5⁰С ва растании болиғаш то сардиҳои 8-10⁰С тоб меорад. Хангоми давомнок будани хунукиҳои аз 10 дараҷа боло, боис ба он мегардад, ки карам аз нашъунамо мекӯнад. Гармии аз меъёр зиёд (зиёда аз 25⁰С) низ ба карам таъсири манфӣ расонида, ба авҷ гирифтани касалиҳо оварда мерасонад. Карамҳои ҷавон дар давраи пеш аз каллабандӣ ба ҳарорати баланд тоб намеоранд ва дар натиҷа растаниҳо ҳосил намедиханд, ё шумораи ками онҳо калла мебаранд, инчунин давраи расиши ҳосили онҳо кашол меёбад. Коэффисиенти транспирасионии карам ба 500 -600 воҳид баробар буда, зироати намидӯст ба шумор рафта, хоси иқлими муътадил ва сернам мебошад. Давраи нашъунамои карамҳои тезпаз ба 106 -110 рӯз, миёнапаз 120 -135 рӯз ва дерпаз 150 -170 рӯз баробар буда, навъҳои тирамоҳияш то 185 -200 рӯз нашъунамо мекунанд.

Навъҳои карам. Грибовӣ -147 (тезпаз), Боҳирӣ (миёнапаз), Слава - 1305 (миёнапаз), Душанбегии бевакфӣ (дерпаз), Дербентӣ -7(тирамоҳӣ), Апшеронии маҳаллӣ (тирамоҳӣ).

Карам дар давраи каллабандӣ

Технологияи парвариши карам. Киштгардон. Дар системаи киштгардонҳо карамро баъд аз сабзӣ, картошка, пиёз, бодиринг, боимҷон, зироатҳои лубиёгӣ, инчунин пахта ва ғаллагихо кишт намудан мувофиқи мақсад мебошад. Дар як замин 3-4 сол пайдарҳам кишт намудани карам мувофиқи мақсад намебошад, чунки дар натиҷа растанӣ ба касалиҳои гуногун гирифтор шуда, ҳосили дилхоҳ намедихад.

Коркарди хок. Ҳангоми расиши физикии хок, заминро барои кишти карам дар чуқурии 28 -30 см шудгор ва баъд мола ва сихмола дар чуқурии 8-12 см намуда, хокро пурра майда ва ҳамвор менамоянд.

Нуриандозӣ. Барои карам пеш аз шудгор ба ҳар як гектар 40-50 тонна пору 100 -110 кг м.т. фосфор 60-70 кг м.т калий андохтан лозим аст. Дар давраи нашъунамо ҳангоми 5-6 баргагии ниҳолҳо андохтани 60 кг м.т нурии нитрогени селитраи аммиакӣ, 55кг м.т нурии фосфорӣ ва 20-25 кг м.т нурии каллигӣ дода мешавад. Ғизодиҳии дуҷум ҳангоми оғози каллабандии ниҳолҳо бо меъёри 60 кг м.т селитраи аммиакӣ, 80 кг м.т нурии фосфорӣ дода мешавад. Дар давраи авҷи каллабандӣ ба ниҳолҳо ғизои сеҷум бо меъёри 65 кг м.т селитраи аммиакӣ додан лозим аст.

Ниҳоли карами ба шинонидан омода

Шинонидани кӯчат дар саҳрои кӯшод. Ниҳолҳои карами ба шинонидан омода, бояд 4-5 барги ассосӣ, ранги сабзи сиёҳтоб, қади паст (12-13см), пояи ғафс ва решаи пурқувват дошта, на кам аз 40 рӯза бошанд. Ҳангоми 6-7 рӯз барвақтар аз 40 рӯза баровардани ниҳол ба саҳрои кӯшод, то 25-30 % -и ниҳол калла намепечонад. Ниҳолҳои карами барвақтӣ дар даҳаи сеюми моҳи феврал ё аввали моҳи март ба саҳрои кӯшод бароварда, аз рӯи нақшаи 70 х30 см ё 60 х30 см бо ҷойгиркунии 42 -49 ҳазор ниҳол дар як гектар шинонида мешаванд. Навъҳои карами дерӣ ва тирамоҳӣ бошад аз рӯи нақшаи 70 х70 ва 60 х60 шинонида мешавад. Мутобиқ ба технологияи парвариш ниҳолҳо асосан бегоҳирӯзӣ шинонида шуда, об монда мешаванд.

Нигоҳубини киштзор. Дар давраи нашъунамо, нигоҳубини киштзори карам, аз мубориза бар зиддӣ алафҳои бегона, обмонӣ, нармкунӣ беҳи ниҳолҳо ҳангоми ғизодиҳӣ на кам аз 3 маротиба, мубориза бар зиддӣ касалию ҳашаротҳо иборат мебошад.

Чамъоварии ҳосил. Ҳосили карами барвақтӣ дар охири моҳҳои май аввали июн, карами тирамоҳӣ моҳҳои апрел аввали май, карами миёнапаз дар моҳҳои август аввали сентябр ва карами дерпаз дар моҳҳои ноябр – декабр чамъоварӣ карда мешавад. Карам зина ба зина пухта мерасад ва дар мавсим ду-се маротиба чамъоварӣ карда мешавад.

Чуворимаккаи қандӣ

Тавсифи умумӣ. Чуворимаккаи қандӣ (*Zea mays saccharata*) зироати ғизоӣ буда, ба оилаи ғаллагихо (*Poaceae*) дохил мешавад, соли 1779 дар штати Массачусетси Амрико пайдо карда шудааст, ки аз зироати майиси халқиятҳои қадимаи ин сарзамин табдил шудааст, ки фарқияти он аз дигар зернамудҳои чуворимакка дар он аст, ки дар таркиби дони он қанд ба крахмал табдил намешавад, дар натиҷа миқдори қанд дар дон зиёд шуда, маззаи ширин дорад. Дар таркиби дони он 60 -72% углеводҳо, 10-15% сафеда, 4—7% равған, клетчатка ва витаминҳои С, А, В₁, В₂, В₆, РР, Н, D, Е, К₃, намакҳои маъданӣ, фосфор, калсий ва оҳан мавҷуд буда,

навъҳои донзардаш дар таркиби доншон нисбати навъҳои донсафед бештар витаминҳоро доро мебошанд. Дар таркиби сафедаи он аминокислотаҳои ивазношаванда барои ҷисми инсон аз қабилӣ лизин ва триптофан дида мешавад. Пушакҳои сутааш аҳамияти табобатӣ дошта, аз он доруҳо барои пешобронӣ ва талхаронӣ тайёр мекунад. Дар онҳо равғани одӣ ва эфирӣ, гилкозидҳо, сапонинҳо ва витаминҳои С, К, инчунин ситостерол мавҷуд аст. Аз ҷуворимақкаи қандӣ хуришҳои гуногун, консерваҳо дар шакли бирёну обпаз ва дигар хурокаҳо омода мекунад.

Хусусиятҳои биологӣ. Ҷуворимақкаи қандӣ ба оилаи галладониҳо мансуб буда, зироати яқсола мебошад. Растании гармию рӯшноидӯсти рӯзи кӯтоҳ буда, тухмиҳояш дар ҳарорати 7-8⁰С неш мезананд. Барои сабзиш ва инкишофи растани ҳарорати 25-30⁰С мусоид аст. Майсаи ҷуворимақка ҳарорати 2-3⁰С сарморо паси сар мекунад.

Барои пурра гузаштани тамоми давраҳои нашъунамои инкишофи навъҳои ҷуворимақка ва дурагаҳои тезпазак-1600-1800⁰С, барои навъҳо ва дурагаҳои дерпаз-2600-2800⁰С ҳарорати фаъоли биологӣ (аз +10⁰С зиёд) лозим аст. Ҷуворимақка ғайримустақим гардолуд мешавад.

Чуворимаккаи қандӣ дар давраи нашъунамо.

Чуворимакка ба гурӯҳи растаниҳои мезофитӣ дохил мешавад ва дараҷаи транспиратсионӣ дар ҳудуди 174-406 воҳид мебошад. Давраи хатарнокӣ (серталабиаш ба намӣ) 10 рӯз пеш аз баромадани ҷорӯбак сар шуда, 20 рӯз баъди он давом мекунад. Дар ин давра намнокии хок бояд 70-75% аз НК бошад. Ба намӣ махсусан навъҳои тариқи технологияи шадид парваришбанда, дурағаҳои серҳосил ҳангоми истифодаи меъёрҳои баланди нуриҳо бештар эҳтиҷманданд. Чуворимакка ба хоку нуриҳо ва ҷойгиркунӣ дар хокҳои ҳосилхези обу ҳавогузар талаботи баланд дорад. Давраи пурраи нашъунамои навъҳои тезпази чуворимакка дар шароити Тоҷикистон 80 -90 рӯз аст. Дар киштҳои ангорӣ давраи нашъунамоаш 10-15 рӯз кӯтоҳ мешавад.

Навъҳои тезпази чуворимаккаи ширин. Добрыня, Лакомка, Ранняя золотая, Спирит, Санденс Трофи, Мегатон, Бостон, Оверленд. Navъҳои номбаршуда тезпаз буда, давраи давомнокии нашъунамоашон 70-80 рӯзро ташкил медиҳад. Ҳосилро асосан дар давраи расиши ширу-хамирӣ ҷамъоварӣ менамоянд, ки 60 – 70 рӯзро ташкил мекунад.

Технологияи парвариши чуворимаккаи қандӣ. Киштгардон. Дар киштгардонҳо чуворимаккаи қандиро баъд аз карам, пиёз, картошка, сабзӣ, бодиринг, боимҷон, зироатҳои лубиёгӣ, пахта, зироатҳои равшандиҳанда, бехмеваҳо ва ғаллагиҳо кишт намудан мувофиқи мақсад мебошад. Дар як замин 2-3 сол пайдарҳам кишт намудани чуворимаккаи қандӣ мувофиқи мақсад намебошад, чунки дар натиҷа зироат ба касалӣ ва хашаротҳои гуногун гирифтор шуда, ҳосили дилхоҳ намедиҳад.

Қорқарди хок. Баъд аз ҷамъоварии ҳосили карам заминро барои кишти чуворимаккаи қандӣ дар чуқурии 30 -35 см шудгор ва баъд мола ва сихмола дар чуқурии 10-12 см намуда, хокро пурра майда ва ҳамвор менамоянд.

Нуриандозӣ. Барои чуворимаккаи қандӣ дар заминҳои обӣ (дар кишти ангорӣ) ба меъёри 20-25 тонна поруи маҳаллӣ, 200 кг.м.т нитроген,

120 кг.м.т фосфор ва то 80 кг м.т калий андохта мешавад. Меъёри пурраи поруи маҳаллӣ ва калий, инчунин 80 %-и меъёри фосфор пеш аз шудгор ба замин андохта мешавад. Талаботи ҷуворимакка ба нитроген дар давраи нашъунамо якхела набуда, он дар давраҳои мобайнии нашъу намояш меафзояд. Давраи якуми талаботаш ба нитроген, саршавии ҷорӯббарорӣ ва пайдоиши сӯта мебошад, ки ҳангоми пайдошавии баргҳои 6 -7 дар растанӣ оғоз мегардад. Барои аз нитроген таъмин кардани талаботи растанӣ ғизодихиро андаке пештар дар давраи 3-4 баргагии растанӣ сар кардан лозим аст. Вобаста ба ҳосили тарҳрезӣшуда дар ғизодиҳии якум 120-150 кг/га нитроген ва 60 кг/га (м.т.) фосфор дода мешавад. Нуриҳо дар чуқуриҳои 10-12 см ва дар ҳамин масофа аз қатори растанӣҳо дуртар зери хок карда мешаванд. Ғизодиҳии дуҷум якҷоя бо коркарди охири байниқаторӣ вобаста карда мешавад, ки дар давраи 6-7 баргагӣ ва аз 60-70 см зиёд набудани қади ҷуворимакка гузаронинда мешавад.

Нигоҳубини киштзор. Дар давраи нашъунамо, нигоҳубини киштзори ҷуворимаккаи қандӣ, аз мубориза бар зиддӣ алафҳои бегона, обмонӣ, нармкунии беҳи ниҳолҳо, ғизодиҳӣ, мубориза бар зиддӣ касалию хашаротҳо иборат мебошад. Нигоҳубини саривақтию хушсифати киштзорҳо яке аз унсурҳои асосии усули шадиди парвариш ва омилҳои гирифтани ҳосили баланди ҷуворимаккаи қандӣ ба шумор меравад. Барои мӯътадил нешзании тухмиҳо ҳавогузаронии хуб (аэратсия) доштани хок зарур аст. Зеро чанини ҷуворимаккаи қандӣ миқдори зиёди оксигенро фурӯ мебарад. Барои нағз инкишофёбии силсилаи решагии ҷуворимакка ва гирифтани ҳосили баланди он бояд ҳавои таркиби хок на кам аз 20 % оксиген дошта бошад. Дар ҳолати аз 10% кам будани оксиген инкишофи силсилаи решагии он суст мегардад. Дар тамоми давраи нашъунамои ҷуворимаккаи қандӣ барои нарм нигоҳ доштани хок 3-4 маротиба коркарди байниқаторӣ гузаронидан зарур аст.

Сӯтаҳои ба чамъоварӣ омодаи чуворимаккаи қандӣ

Чамъоварии ҳосил. Ҳосили чуворимаккаи қандӣ ҳангоми расиши давраи ширухамии дон чамъоварӣ карда мешавад. Дар ин давра пӯпакҳои дар сӯта мавҷудбуда мехушканд ва дар натиҷа чамъоварии он ба талаботи бозор мувофиқ мебошад. дар охири моҳи июл ва даҳаи аввали моҳи август чамъоварӣ карда мешавад.

Картошкаи тирамоҳӣ

Тавсифи умумӣ. Картошка (*Solanum tuberosum*), — аз зоти (*Solanum*), оилаи авранчиҳо (*Solanaceae*) буда, зироати бисёрсола буда, ҳангоми парвариш чун зироати яксола парвариш карда мешавад, ки минтақаи пайдоишаш Америкаи Ҷанубӣ ва Марказӣ ба шумор рафта, мардуми муқими ин минтақа қариб 5-6 ҳазор сол пеш онро истифода мебарданд. Дар ниммаи дуюми асри 16 картошкаро ба Аврупо оварданд ва ҳамчун зироати ороишӣ парвариш менамуданд. Агрономи фаронсавӣ Антуан Огюст Парманте (1737 – 1813) баъд аз омузишҳои зиёд тасдиқ

намуд, ки картошка сифати баланди таъмӣ ва ғизойӣ дорад. Дар охири асри 17 аз тарафи Императори рус Пётри 1 ба Россия оварда шудааст. Лаззати баланди таъмаш онро яке аз озуқаҳои муҳимтарин гардонидаст. Аз ҳамин сабаб онро «нони дуум» ҳам меноманд. Картошка барои истеҳсоли оҳар, спирт, мураббо ва дигар маҳсулотҳо ашёи хоми пурқиммат мебошад. Дар таркиби лундаи картошка 17% крахмал, 1-2% сафеда, 05% қанд, витаминҳои C, B1, B2, B6, PP, K, инчунин калсий, оҳан, магний, фосфор, калий, натрий дида мешавад.

Хусусиятҳои биологӣ. Картошка растани иқлими мӯътадил мебошад. Бинобар ин дар ноҳияҳои миёнакӯҳ ва баландкӯҳи Тоҷикистон, ки тобистони салқин дорад, ҳосили бисёр медиҳад. Муғчаҳои лундаи картошка дар ҳарорати 7-8°C месабзанд, дар ҳарорати 15-16°C майсаҳои картошка баъди 14-16 рӯз пайдо мешаванд, ҳарорати 20-25°C барои чараёни фотосинтез, сабзиш ва инкишофи растанӣ мусоид мебошад. Барои пайдоиши лунда дар шароити мо ҳарорати 18-20°C-ро мусоид ҳисобидан мумкин аст. То 2°C паст ва то 30°C баланд шудани ҳарорат шаклгирию калоншавии лундахоро бозмедорад. Ҷамъи ҳарорати самаранок барои пурра гузаштани давраи нашъунамои картошка ба

1200-1700°C баробар аст. Дараҷаи транспирасионии (оббухоркунӣ) картошка ба ҳисоби миёна 400-500 воҳид мебошад.

Ҳосили як буттаи картошка

Навъҳои картошка. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин навъҳои картошка аз қабилҳои Шукрона, Тоҷикистон, Карими, Лорх, Полет, Наримка ва ғ. парвариш карда мешавад.

Технологияи парвариши картошка. Киштгардон. Картошқаро баъди қарам, бодиринг, зироатҳои полезӣ, лӯбиёдонагию бехмевагиҳо кишт намудан мувофиқи мақсад мебошад. Баъди помидор, боимҷон ва қаламфур қаштани картошка тавсия намешавад, зеро ҳаммаи онҳо қасалӣ ва ҳашаротҳои якхела доранд.

Дар қиштгардони саҳроӣ қабати шудгори ҷунуҷқа ё чапагардоншудаи он, лӯбиёдонагиҳо, зироатҳои ғаллагии нуриандохташуда, ҷуворимаққа пешинақишти бехтарин ба шумор мераванд.

Қорқарди хок. Барои қишти картошка шудгорро тавассути испорҳои пешпочадори ПЛН-4-3,5, ПЛН-5-35 дар ҷуқурии 30-35 см ҳушсифат гузаронидан лозим меояд. Агар пешинақишти картошка ҷунуҷқа бошад, барои нағз майдашавии решаҳои он 2-3 ҳафта пеш аз шудгор қабати ҷунуҷқазор дар ҷуқурии 10-12 см., дар ду самт ҷарҳмола ва сихмола қарда мешавад.

Нуриандозӣ. Картошка барои пайдо шудани 1 тонна лӯнда ва миқдори муттаносиби баргу поя аз хок 5-6 кг N, 1,6-2 кг P ва 7-8 кг K-ро меҷаббад. Дар Тоҷикистон аз рӯи ҳисобҳои миёна барои парвариши картошка ба хок 20-30 т/га пору, 140-150 кг/га нитроген, 80-90 кг/га фосфор ва 40-50 кг/га калий меандозанд.

Бо тадқиқотҳои илмӣ ва таҷрибаи пешқадам муқаррар карда шудааст, ки поруандозӣ хусусиятҳои физикии хок - азрасия, таркиби ғизоии онро беҳтар карда, барои пайдошавии лӯндаҳо шароити мусоид фароҳам меорад.

Шинонидани картошка. Картошкаи тухмиро бодикқат ба навъҳо ҷудо бояд кард. Лӯндаҳои солим, беаҳм ва андозаи миёна доштара (60-80 г) интиҳоб карда гирифташ лозим аст. Шинондани картошкаҳои лӯндаҳояшон ҳамвор баробар инкишоф ёфтани растанӣ ва дар як вақт пухта расидани ҳосилро таъмин мекунад.

Нигоҳубини киштзор. Баъди шинонидани тухмӣ картошкаи тобистона ба он бо меъёри 400-500 м³/га об мемонанд. Агар зарурат пайдо шавад, баъди 3-4 рӯз ҳам такроран об мемонанд.

Миқдор ва мӯҳлати нармкунӣ ба шароити хоку иқлим вобаста аст. Дар давраи нашъунамо байни қаторҳоро бо нармкунаки КОН-2,8 ПМ ва ё нармкунаки ғизодиҳандаи КРН-2,8А 3-4 маротиба нарм карда ғизо медиҳанду дар як вақт ҷӯякҳои обмонӣ мекашанд.

Нармкунии якӯм баъди 7-8 рӯзи пайдо шудани сабзаҳои картошка дар чуқурии 10-12 см, дуҷумаш баъди 12-15 рӯзи нармкунии якӯм дар чуқурии 8-10 см, сеҷум ва чорҷумаш то ба ҳам расидани ниҳолҳои қаторҳо дар чуқурии 7-8 см, дар як вақт бо хоккашӣ ба гардани буттаҳо ва нест кардани алафҳои бегона гузаронида мешавад.

Агар намии хок кифоя бошад, нармкунии чуқур ҳосили картошкаро зиёд мекунад. Дар шароити Тоҷикистон сари вақту хушсифат ва бо меъёри мувофиқ, об додани картошказор барои баланд бардоштани

ҳосилнокӣ аҳамияти калон дорад. Серӣ об додани картошказор ва хокҳои аз ҳад зиёд сернамшуда ба сабзиш, инкишоф ва ҳосилнокии картошка таъсири манфӣ мерасонанд. Вобаста ба шароитҳои хоку иқлими минтақаҳои ҷумҳурӣ ба картошказор 6-8 маротиба бо меъёри 600-700 м³/га (фосилаи обмонӣ 7-8 рӯз) об мемонанд. Обмонӣ ба давраҳои нашъунамои муғчабандӣ, гулкунӣ ва пайдошавии лӯндаҳо рост меояд. Бо усули қатрагӣ (капельний) обмонӣ масрафи обро кам карда, хокро саросар ва баробар намнок намуда, дар картошказор иқлими мусоиди нашъунамо фароҳам меоварад.

Ҳосили пухта расидани картошка

Чамъоварии ҳосил. Ба чамъоварии ҳосили картошка ҳангоми нағз чамъ шудани моддаҳои ғизоӣ ва пухта расидани лӯндаҳо шурӯъ мекунанд. Аломатҳои асосии муайян кардани мӯҳлати чамъоварии ҳосил ин саҳтшавии пӯсти лӯнда ва зард шудани ниҳолҳо ва ба осонӣ ҷудошавии лӯндаҳо аз пояҳои зерзаминии (столонҳо) картошка мебошад.

Намунаи дуҷум

№ т/т	моҳ	кишти зироат	муҳлати ҷамъоварии ҳосил
1	декабр	Гулкарам (зери пленка)	феврал
2	феврал	Картошка	май
3	май	Кабудӣ(шилха, коҳу, ҷаъфарӣ, райҳон, гашнич, шибит)	июл
4	август	Карам	ноябр

ГУЛКАРАМ

Тавсифи умумӣ. ГУЛКАРАМ (*Brassica cauliflora*), зироати сабзавотии яксола буда ба сифати хуроқвори истифода мешавад. Пояш ғафс; 15 – 20 барги дарозруяи нештаршакл ё нисбатан паҳни тухмшакл дорад. Гултудааш сабзи баста, баъзан ҷилодор. Баргҳои поёниаш думчаи кутоҳ дошта, ба беҳи поя часпидаанд. То ҷуқурии 60, баъзан 100 – 120 см реша (тирреша) меронад. Решаҳои паҳлуияш то 50 – 60 см паҳн мешаванд. Баъди пурра шакл гирифтани, тудатулаш 5 – 6 навда меронад; навдаҳо зуд сабз шуда, шоха меронанд ва гул карда, ҳосил мебандад. Сараки гулкарам маҳсулоти хуби хуроқист. Дар натиҷаи дуруст парвариши кардан, то 1,5 – 2 кг (баъзан бештар) вазн мегирад. Дар таркиби химиявии меваи гулкарам моддаҳои хушк 4,5%, сафеда 0,8%, ҷарбҳо 0,1%, қанд 1,5%, клетчатка 0,8%, хокистар 0,5%, витаминҳои С 8-28 мг%, В1- 0,04 мг%, В2- 0,03% мг% ва РР-0,2 мг% мавҷуд аст. Гулкарам сабзавоти парҳезист. Онро ҷӯшонда, бирён карда ва дам дода истеъмол мекунаанд. Нисбат ба дигар маҳсулотҳо карам зудҳазм аст ва луобпардаи меъдари намеангезад. Гулкарам ҳоса дар мавриди бемориҳои роҳи меъдаю рӯда ва ҷун ғизои парҳезии нафъовар истифода мешавад.

Хусусиятҳои биологӣ. Гулкарам зироати рӯзи дарози иқлими муътадил буда, ба хунукӣ устувор мебошад. Ниҳоли гулкарами хуб решагирифта ба сардиҳои то 4⁰С ва растании болиғаш то сардиҳои 7-9⁰С

тоб меорад. Хангоми давомнок будани хунукиҳои аз 10 дараҷа боло, боис ба он мегардад, ки гулкарам аз нашъунамо мемонад. Гармии аз меъёр зиёд (зиёда аз 23°C) низ ба гулкарам таъсири манфӣ расонида, ба авҷ гирифтани касалиҳо оварда мерасонад. Гулкарамҳои ҷавон дар давраи пеш аз ҳосилбандӣ ба ҳарорати баланд тоб намеоранд ва дар натиҷа растанӣҳо ҳосили дилхоҳ намедиханд, ё шумораи ками онҳо ҳосил дода, давраи расиши ҳосили онҳо давомнок мегардад.

Навъҳои гулкарам. Отечественная, Регент, Мовир- 74, Снежный шар, Экспрес, Алфа.

Технологияи парвариши гулкарам. Киштгардон. Дар системаи киштгардонҳо гулкарамро баъд аз сабзӣ, картошка, пиёз, бодиринг, боимчон, зироатҳои лубиёгӣ, инчунин пахта ва ғаллагихо кишт намудан мувофиқи мақсад мебошад. Дар як замин 2-3 сол пайдарҳам кишт намудани карам мувофиқи мақсад намебошад, чунки дар натиҷа растанӣ ба касалиҳои гуногун гирифтोर шуда, ҳосили дилхоҳ намедихад.

Коркарди хок. Замини барои кишти гулкарам пешбинишуда, бояд аввало нағз ҳамвор карда шавад чунки дар ноҳамвориҳо об ҷамъ мешавад ва сабаби пайдошавии касалиҳо ва нобудшавии растанӣҳо мегардад. Хангоми расиши физикии хок, заминро барои кишти карам дар чуқурии 28 -30 см шудгор ва баъд мола ва сихмола дар чуқурии 8-10 см намуда, хокро пурра майда ва ҳамвор менамоянд.

Нуриандозӣ. Тирамоҳ пеш аз кишт ба замин барои 0,10 га 2-3 тонна поруи пӯсида, 15 -20 кг.м.т фосфор, 10-15 кг.м.т намаки калий пошида то чуқурии 25-30 см ҷуфт кардан лозим аст. Дар давраи нашъунамо 20-25 кг.м.т нитроген додан мувофиқи мақсад мебошад. Дар ҳолати якхела нигоҳ доштани намнокии хок сифати ҳосил беҳтар мегардад. Дар ҳолати сари вақт ва хушсифат гузаронидани чораҳои агротехникӣ гулкарам хуб нашъунамо ёфта, тез ба ҳосил даромада, дар муддати кӯтоҳ даромади хуб медиҳад.

Шинонидани кӯчати гулқарам дар зери пленка. Ниҳолҳои гулқарами ба шинонидан омода, бояд 5-6 барги ассосӣ, ранги сабзи равшан, қадӣ паст (11-12 см), пояи ғафс ва решаи пурқувват дошта, на кам аз 40- 45 рӯза бошанд. Ниҳолҳои гулқарами барвақтӣ дар даҳаи якуми моҳи декабр дар зери пленка аз рӯи нақшаи 70 х25 см ё 60 х30 см бо ҷойгиркунии 49 - 57 ҳазор ниҳол дар як гектар шинонида мешаванд. Мутобиқ ба технологияи парвариш ниҳолҳо асосан бегоҳирӯзӣ шинонида шуда, об монда мешаванд.

Ниҳолҳои ба шинонидан омодаи гулқарам

Нигоҳубини киштзор. Дар давраи нашъунамо, нигоҳубини киштзори гулқарам, аз мубориза бар зиддӣ алафҳои бегона, обмонӣ, нармкунии беҳи ниҳолҳо ҳангоми ғизодиҳӣ на кам аз 3 маротиба, мубориза бар зиддӣ касалию ҳашаротҳо иборат мебошад.

Ҷамъоварии ҳосил. Ҳосилиғундории навъҳои гулқарам ва пухтарасии онҳо вобаста аз навъҳо ва майдони ғизогириашон мебошад. Онро ҳангоми чинданбоб шуданашон ғун дошта мегиранд. Ҷамъоварии ҳосили гулқарам хеле нозук аст. Бинобар ин онро эҳтиёткорона бояд чинд.

Бе эҳтиёт чамбоварии он қатъиян манъ аст. Ҳосили осебёфтаю латхӯрда зуд мепӯсад. Қуттиҳое, ки ба онҳо ҳосилро мегиранд бояд ҳамвор бошанд. Ба қабати ҳар қатори меваҳои дар қуттӣ чидашуда қоғаз гузошта мешавад. Ҳарорати нисбатан мувофиқ барои нигоҳдори ҳосили чамбовардашуда $0 + 1^{\circ}\text{C}$ аст.

Гулкарами ба чамбоварӣ тайёршуда

Кабудиҳо

Шилха (шавель) (*Rumex acetosa* L) - растани бисёрсола буда аз оилаи марҷумакиҳо буда, фақат барги он ҳамчун хӯрокворӣ истеъмол карда мешавад. То 60 мг % кислотаи аскорбинӣ, витамини А, миқдори каме сафеда ва кислотаи шавелӣ дорад, ки маззаи туршӣ медиҳад. Шилха ду намуд мешавад, намуди баргӣ калон ва майдабарг. Шилха решаи бисёрсола дошта, баргҳояш ҳар сол месабзанд. Растани ба хуноқӣ тобовар буда, дар соягӣ месабзад. Тухмиаш дар ҳарорати $+2+3$ дараҷа

сабзида мебарояд. Растаниҳои нағз реша гирифта ба хуноқиҳои -7-10 дараҷа тоқатовар мебошанд.

Парвариши кабуди дар ҳавлӣ

Коҳу (салат) (*Lactuca sativa*) – растани тезда буда, баъди 35-40 рӯзи кишт ҳосил медиҳад. Навъи паҳншуда- навъи “Московский парниковый” мебошад. Коҳу боз намудҳои каллагӣ ва ромен дорад.

Кресс-(салат) (*Lepidium sativum*) – растани яксола буда, аз оилаи кармиҳо мебошад. Меваи он аз намакҳои минералӣ, оҳан бой буда , 100-120 мг % кислотаи аскарбинӣ ва каротин, рутин ва як миқдор витаминҳои В дорад. Баргҳои он маззаи нағзи тундакро доранд. Ин растанӣ бисёр ҳам тезда буда, баъд аз 14 рӯзи кишт ба хӯрдан тайёр мешавад. Ба гармӣ тоқат надорад. Ёро дар давраи салқинӣ кишт кардан лозим аст. Ба намии баланд ва ғизоноки замин талаботи калон дорад.

Райҳон (базилик) (Ocimum Basizum) – растани яксола аз оилаи лабгулҳо (губоцветный) мебошад. Бӯи хушмаззаи хуб дорад. Дар таркиби баргаш 10 мг % кислотаи аскарбинӣ, 9 мг % каротин, 150 мг % рутин, равғанҳои эфирӣ то 0,08 % дорад. Дар хӯрокҳои суяқ, хуришҳо ва газак истифода бурда мешавад.

Гашнич (кариандр) (Corandrum Sativum) - аз гурӯҳи растаниҳои яксола буда дар таркибаш равғанҳои эфирӣ мавҷуд мебошад, аз оилаи (қарафсиҳо-силдерейный) мебошад, то 200-210 мг кислотаи аскорбинӣ дошта, барои хушбӯӣ кардани хӯрокҳо ва газак истифода бурда мешавад. Тухмии онро барои гирифтани равғани эфирӣ истифода мебаранд. Баланди растанӣ 70-100 см мешавад. Растаниҳои калоншуда хунокии то - 10°C-ро аз сар мегузаронанд. Навъҳои беҳтарини гашнич инҳоянд. Карибе, Авангард, Бородини, Пикник, Тайга.

Парвариши кабудихҳои гуногун дар ҳавлӣ

Чаъфарӣ (петрушка) (*Pezroselinum nortense*) – аз оилаи қарафсиҳо буда, ба гурӯҳи растаниҳои дуСОлагӣ дохил мешавад. Барои истеъмоли баргашон сабзонида мешавад.

Чаъфарӣ ду намуд мешавад, баргӣ ва решагӣ. Дар шароити Тоҷикистон асосан намуди баргии он парвариш карда мешавад. Пас аз 120 – 150 рӯз ҳосил медиҳад. Вазни 1000 донаи тухмиаш 1,2 – 1,8 гр-ро ташкил менамояд. Сабзиши тухмиаш 70 %-ро ташкил намуда, дар муддати 3-4 рӯз қобилияти сабзишашро гум намекунад. Навъҳои: «Сахарная» – тезпаз буда, бисёр намеистад (беҳмевааш); «Урожайная» – дерпаз буда, серҳосил аст. «Обыкновенная листовая» – баргҳои калон пайдо мекунад, дарозии то 50 см мерасад.

Шибит (укроп) (*Anethum drabeolens*) – аз оилаи қарафсиҳо буда, баргҳои он то 100 гр % кислотаи аскарбинӣ дорад, 3,5 мг % каротин (провитамини А), равғани эфир дорад. Шибит дар истеҳсолот, саноати атриотӣ, собунтайёркунӣ истифода бурда мешавад. Растани ба хуноқӣ тобовар ва ба намии баланд эҳтиёҷ дорад. Яке аз навъҳои беҳтарини он «**Узбекӣ- 223**» мебошад.

Меъори кишти тухмии кабудҳо дар 0,10 га чунин мебошад:

1. шилха – 0,300 кг;	4. салат- 0,6 кг;
2. райҳон – 0,500 кг;	5. гашнич -1,2-1,3 кг;
3. шибит – 2,0-2,5 кг;	6. чаъфарӣ –0,800кг.

Ҳосилнокии қоҳу 100- 120 ц/га, райҳон 100- 200 ц/га, шибит 80- 100 ц/га ва чаъфарӣ 150-200 ц/га ташкил медиҳанд.

Намунаи сеюм

№ т/т	моҳ	кишти зироат	муҳлати чамъоварии ҳосил
1	декабр	Кабудӣ(шилха, коху, чаъфарӣ, райҳон, гашнич, шибит) (зери пленка)	феврал
2	март	Сабзии барвақтӣ	май
3	май	Љуворимаққа барои дон	август
4	август	Шалғам ва турб	ноябр

Сабзӣ

Тавсифи умумӣ. Сабзӣ (*Daucus carota subsp. Sativus*) зироати дусолаи сабзавотӣ буда, дар таркиби беҳмевааш витаминҳо, углеводҳо, намакҳои маъданиӣ зудҳазмшаванда, қанд, сафеда, калсий, натрий, бор, оҳан, фосфор, магний ва дигар маводҳои ба организми инсон ва ҳайвон зарурӣ дида мешавад. Инчунин барои мурғони хонагӣ ва гӯсолаҳо хуроки беҳтарини сервитамин башумор меравад.

Хусусиятҳои биологӣ. Сабзӣ зироати ба сардиҳо тобовар мебошад. Дар ҳарорати 3-6 °С гармӣ тухмаш неш мекашад. Хунуқиҳои 3-4°С барои майсаҳои сабзӣ хатарнок нестанд. Ҳарорати беҳтарин барои нашъунамои хуби сабзӣ 15-25°С дараҷа гармӣ мебошад. Дар раванди нашъунамо, махсусан дар давраи аввал, сабзӣ ба равшанӣ эҳтиёҷи зиёд дорад. Меъёри кишти барзиёд ва ягона накардан ҳосилро паст мекунад. Сабзӣ ба хоки таркиби механикиаш сабук, ҳосилхез ва сохтори хуб дошта, эҳтиёҷ дорад. Дар хокҳои шӯр ва турш сабзӣ ҳосил намедихад. Дараҷаи оптималии ҳолати хок бояд рН=6-7 бошад.

Навъҳои сабзӣ. Артек, Мирзои зард – 304, Мирзои сурх – 228, Мшаки сурх, Нанти – 4, Шантане.

Технологияи парвариши сабзӣ. Киштгардон. Дар системаи киштгардонҳо барои сабзӣ картошка, бодиринг, боимҷон, зироатҳои

лубиёгӣ, инчунин пахта ва ғаллагихо пешинакиштҳои беҳтарин ба шумор мераванд. Дар як замин 2-3 сол пайдархам кишт намудани сабзӣ мувофиқи мақсад намебошад, чунки дар натиҷа растанӣ ба касалиҳои гуногун гирифтор шуда, ҳосили дилхоҳ намедиҳад.

Парвариши сабзӣ дар замини наздиҳавлигӣ

Коркарди хок. Замини барои кишти сабзӣ пешбинишуда, нағз ҳамвор карда шуда, ҳангоми расиши физикии хок, заминро барои кишти сабзӣ дар чуқурии 28 -30 см шудгор ва баъд мола ва сихмола дар чуқурии 8-10 см намуда, хокро пурра майда ва ҳамвор намудан лозим аст.

Нуриандозӣ. Тирамоҳ пеш аз кишт ба замин барои 0,10 га 2-3 тонна поруи пӯсида, 15 -20 кг.м.т фосфор, 10-15 кг.м.т намаки калий пошида то чуқурии 25-30 см чуфт кардан лозим аст. Дар давраи нашъунамо 20-25 кг.м.т нитроген додан мувофиқи мақсад мебошад. Дар ҳолати якхела нигоҳ доштани намнокии хок сифати ҳосил беҳтар мегардад. Дар ҳолати сари вақт ва хушсифат гузаронидани чораҳои агротехникӣ сабзӣ хуб нашъунамо ёфта, тез ба ҳосили хуб медиҳад.

Шалғам ва турб

Тавсифи умумӣ. Шалғам (*Brassica para*) растании дуСОлаи беҳмевагӣ ба шумор рафта, ба оилаи карамиҳо мансуб мебошад. Шалғам зироати арзишноки сабзавотӣ ва табобатӣ ба шумор рафта, онро дар шакли бирён, обпаз, қиммашуда ва дар таркиби хуришҳои гуногун истифода бурдан мумкин аст. Шалғамро ҳамчун маҳсулоти табобатӣ дар шамолкашӣ, пешобронӣ, таскинбахшандаи дард ва шифодихандаи чароҳатҳои гуногун истифода бурдан мумкин аст. Дар таркиби беҳмеваи он равған, сафеда, углеводҳо, витаминҳои Е, К, С, В1, В2, В3 (РР), В4, В5, В6 ва В9 дида мешавад, ки барои саломатӣ хело муҳим аст.

Сабзиш ва нашъонамои шалғам дар замини наздихавлигӣ

Турби кишташаванда (*Raphanus sativus*) ба оилаи карамиҳо (*Brassicaceae*) мансуб буда, аҳамияти калони ғизоӣ дорад. Дар таркиби беҳмеваи он калсий, натрий, оҳан, фосфор, равғани эфирӣ,

аминокислотаҳо ва дигар витаминҳои барои организми инсон муҳим дида мешавад. Истеъмоли мунтазами турб иштиҳоовар буда, ба ҳазми муътадили ғизо таъсири мусбӣ мерасонад.

Хусусиятҳои биологӣ. Шалғам ва турб растаниҳои ба хунукӣ тобовар буда, тухмии онҳо дар ҳарорати аз 2 то 5 °С, гармӣ месабзанд ва ба хунукиҳои то 5 °С тобовар мебошанд. Барои нашъунамои хуби онҳо ҳарорати 13-18°С мусоид мебошанд. Шалғам ва турб зироатҳои намӣ ва равшанидӯст буда, хангоми нарасидани намӣ беҳмеваҳо хурд ва дурушт гардида, бештар пояҳои гули мебароранд.

Нашъунамои турб дар замини наздиҳавлигӣ

Навъҳои шалғам ва турб. Дар Тоҷикистон асосан навъҳои шалғами Самарқандии сурх, Петровская -1 ва навъи турби Марғелонӣ парвариш карда мешаванд.

Технологияи парвариши шалғам ва турб. Киштгардон. Дар системаи киштгардонҳо шалғам ва турбро баъд аз зироатҳои лӯбиёгӣ, ғалладонагӣ, полизиҳо, қаламфури ширин, помидор ва картошка парвариш намудан мувофиқи мақсад мебошад. Дар як замин такрор ба такрор кишт

намудани шалғам ва турб мувофиқи мақсад набуда, зироатро ба касали ва ҳашаротҳои гуногун гирифта мекунад.

Коркарди хок. Коркарди хок. Барои кишти шалғам ва турб заминро ҳуб тахту ҳамвор намуда, ҳангоми расиши физикии хок дар чуқурии 25 - 28 см шудгор ва баъд мола ва сихмола дар чуқурии 8-10 см намуда, хокро пурра майда ва ҳамвор намудан лозим аст.

Нуриандозӣ. Шалғаму турб ба нуриҳои маъданӣ эҳтиёҷ доранд. Меъёри нуриҳои органикӣ, инчунин фосфорию калигӣ асосан пеш аз коркарди хок ба замин андохта мешаванд. Нуриҳои азотӣ бошад дар ду давра – давраи пайдоиши баргҳои асосӣ ва давраи аввали ҳосилбандӣ дода мешавад. Инчунин дар давраи нашъунамо ба онҳо додани хокистарӣ аз ҳуб гирифташуда манфиатовар мебошад.

Усул ва меъёри кишт. Усули кишти шалғам ва турб муқаррарӣ буда, маъмулан дасти бо байни қаторҳояш 30-40 см, дар чуқурии 2-3 см бо меъёри кишти шалғам дар як гектар 2-3 кг ва турб 4-5 кг кишт карда мешавад.

Нигоҳубини киштзор. Нигоҳубини киштзори шалғам ва турб аз ягонакунӣ, нуридиҳӣ, обмонии саривақтӣ, нармкунӣ беҳи ниҳолҳо, мубориза бар зидди алафҳои бегона ва ҳашароту касалиҳо иборат мебошад.

Чамъоварии ҳосил. Чамъоварии ҳосили шалғаму турб асосан охири тирамоҳ ба роҳ монда мешавад. Ҳангоме ки андозаи шалғам ба 7-10 см ва турб 5-6см мешавад ба чамъоварӣ оғоз намудан мумкин аст. Агар ҳосили расида сари вақт чамъоварӣ карда нашавад, дар натиҷа беҳмеваҳо таъмашонро гум карда, талхмаза ё тез мешаванд, ки ба сифати молишон таъсири манфӣ мерасонад.

Шалғами ба чамъоварӣ тайёршуда

Турби саривақт чамъоваришуда

**Самаранокии иктисодии гирифтани чор ҳосили зироат дар як сол дар ҳочагиҳои наздиҳавлигии ҷамоати Россия-и
ноҳияи Рудакӣ**

Намунаи якум

№ т/т	Нишондодҳо	Воҳиди ченак	Номгуи зироатҳо			
			Шалғамча (Редис)	Карам	Љворимаккаи ширин	Картошка
1.	Ҳосилнокӣ аз 0,10 га	сентнер	20	50	7,5	30
2.	Нархи 1 кг маҳсулот	сомонӣ	2,5	2,5	10,0	4,0
3.	Даромади умумии маҳсулот аз 0,10 га	сомонӣ	5000	12500	7500	12000
4.	Хароҷот дар 0,10 га	сомонӣ	1680	2800	2700	2500
5.	Даромади соф	сомонӣ	3320	9700	4800	9500
6.	Арзиши аслии 1 кг маҳсулот	сомонӣ	0,84	0,56	3,60	0,83
7.	Даромаднокӣ	%	197,6	346,4	177,7	380,0

**Самаранокии иқтисодии гирифтани чор ҳосили зироат дар як сол дар хоҷагиҳои наздиҳавлигии
ҷамоати Россия-и ноҳияи Рудақӣ**

Намунаи дуюм

№ т/т	Нишондодҳо	Воҳиди ченак	Номгуи зироатҳо			
			Гулкарам	Картошка	Кабудӣ	Карам
1.	Ҳосилнокӣ аз 0,10 га	сентнер	40	30	10	50
2.	Нархи 1 кг маҳсӯлот	сомонӣ	4,0	4,0	4,0	2,5
3.	Даромади умумии маҳсӯлот аз 0,10 га	сомонӣ	16000	12000	4000	12500
4.	Хароҷот дар 0,10 га	сомонӣ	2700	2500	700	2800
5.	Даромади соф	сомонӣ	13300	9500	3000	9700
6.	Арзиши аслии 1 кг маҳсӯлот	сомонӣ	0,67	0,83	0,70	0,56
7.	Даромаднокиӣ	%	492,0	380,0	428,5	346,4

**Самаранокии иқтисодии гирифтани чор ҳосили зироат дар як сол дар ҳоҷагиҳои наздиҳавлигии ҷамоати Россия-и
ноҳияи Рудақӣ**

Намунаи сеюм

№ т/т	Нишондодҳо	Воҳиди ченак	Номгуи зироатҳо			
			Кабудӣ	Сабзӣ	Љуворимақкаи ширин	Шалғам ва Турб
1.	Ҳосилнокӣ аз 0,10 га	сентнер	10	40	7,5	30
2.	Нархи 1 кг маҳсӯлот	сомонӣ	4,0	3,0	10,0	3,0
3.	Даромади умумии маҳсӯлот аз 0,10 га	сомонӣ	4000	12000	7500	9000
4.	Хароҷот дар 0,10 га	сомонӣ	700	2000	2700	1800
5.	Даромади соф	сомонӣ	3000	10000	4800	7200
6.	Арзиши аслии 1 кг маҳсӯлот	сомонӣ	0,70	0,50	3,60	0,60
7.	Даромадноқӣ	%	428,5	500,0	177,7	400,0

Аз нишондиҳандаҳои ҷадвали намунаи якум дида мешавад, ки самаранокии иқтисодии 0,10 га замини наздиҳавлигӣ аз гирифтани 4 ҳосили зироат (шалғамча, карам, ҷувормимаккаи ширин ва картошка) дар як сол хело баланд буда, даромади соф аз кишти шалғамча (редис) ба 3320 сомонӣ, карам ба 9700 сомонӣ, ҷувормимаккаи ширин ба 4800 сомонӣ ва картошка ба 9500 сомонӣ баробар гардидааст. Дар умум давоми як сол аз 0,10 га 27320 сомонӣ даромад гирифта шудааст, ки дараҷаи даромаднокиаш ба ҳисоби миёна ба 282,2 % баробар гаштааст.

Чуноне ки аз ҷадвали намунаи дуюм хулоса карда мешавад, самаранокии иқтисодии 0,10 га замини наздиҳавлигӣ аз гирифтани 4 ҳосили зироат (гулкарам, картошка, кабудӣ, карам) дар як сол назаррас буда, даромади соф аз кишти гулкарам ба 13300 сомонӣ, картошка ба 9500 сомонӣ, кабудӣ ба 3000 сомонӣ ва карам ба 9700 сомонӣ баробар гардидааст. Дар умум давоми як сол аз 0,10 га 35500 сомонӣ даромад гирифта шудааст, ки дараҷаи даромаднокиаш ба ҳисоби миёна ба 408,0 % баробар гаштааст.

Аз ҷадвали намунаи сеюм дида мешавад, ки самаранокии иқтисодии 0,10 га замини наздиҳавлигӣ аз гирифтани 4 ҳосили зироат (кабудӣ, сабзӣ, ҷуворимакка, шалғаму турб) дар як сол арзишнок буда, даромади соф аз кишти кабудӣ ба 3000 сомонӣ, сабзӣ ба 10000 сомонӣ, ҷуворимакка ба 4800 сомонӣ ва шалғаму турб ба 7200 сомонӣ баробар гардидааст. Дар умум давоми як сол аз 0,10 га 25000 сомонӣ даромад гирифта шудааст, ки дараҷаи даромаднокиаш ба ҳисоби миёна ба 347,2% баробар гаштааст.

Бояд ҳаминро тазаккур дод, ки гирифтани чор ҳосил аз як замин масъулияту меҳнати зиёдро талаб намуда, дар ин самт донишу малакаи заруриро тақозо менамояд.

Адабиёт

1. Қосимов Ҷ.Қ. ва дигарон Растанипарварӣ бо асосҳои тухмишиносӣ Душанбе 2011.
2. Вавилов П.П. ва дигарон. Растениеводство М. Москва 1986.
3. Махмадёрзода У.М, Рашидова М.М. Сабзавоткорӣ, Душанбе 2014
4. Аҳмадов Т.А., Сулангов М. Тавсиянома барои фермерон (парвариши карам ва гулкарам) Душанбе 2012
5. Шукуров И.Ш, Қудратов Р.Р. Экономическая эффективность возделывания сельскохозяйственных культур, Душанбе -2002
6. Балашев Н.Н. Бахчеводство. – Ташкент: Укитувчи, 1976. – 146 с.
7. Балашев Н.Н., Зеeman Г.О. Овощеводство. – Ташкент 1981, - 359 с.
8. Белик В.Ф. Бахчевые культуры. – Колос, 1972, - 173 с.
9. Брежнев Д.Д. Томаты. – Л.: Колос, 1964. – 279 с.
10. Гулмамадов М. ба ёрии сабзавоткорон -Душанбе: Ирфон,1992–112с.
11. Казакова А.А. Лук.- Колос 1970356 с.
12. Лизгунова Т.В. Капуста. – Л.: Колос 1965.- 263 с.
13. Матаев В.П., Рубцов М.М. Овощеводство.- М. Колос, 1985.- 416 с.,
14. Рекомендации по возделыванию овощей – бахчевых культур в Таджикской ССР.- Душанбе 1982. 72 с.,
15. Силвандер В.Г., Файзиев Х.С., Шукуров Н.Ш. дастури полизкор – Душанбе : Ирфон, 1987. – 91с.
16. Файзиев Х.С. Парвариши помидор.- Душанбе ирфон: 1974.- 38с.
17. Файзиев Х.С. Дастури сабзавоткор.- Душанбе Ирфон. 1983.- 107с.
18. Файзиев Х.С. Парвариш ва ниго ҳдории сабзавот. – Душанбе Ирфон, 1986-110 с.
19. Воронина А.И, Глебова Е.И. Размножение и выращивание оздоровленного посадочного материала ягодных культур. Л., «Колос» 1965
20. Гулов С.М. Мевапарварӣ.Душанбе-2007
21. Жуковский Т.М. Культурные растения и их сородичи. М., «Колос» 1971